

наук.-практ. конф., 27 верес. 2023 р.: тези доповідей / Міністерство оборони України, НУОУ. К.: НУОУ, 2023. 406 с.

5. Кислий В.Д., Прокопенко Д.С. Інформаційно-психологічний вплив на військовослужбовців. Інформаційна агресія Російської Федерації проти України: Науковий семінар ХНУ ПС ім. І.Кожедуба, 21 жовтня 2020 : вебсайт. URL: <https://hups.mil.gov.ua/assets/doc/science/stud-conf/suchasna-vijna-gumanitarnij-aspekt-21-10-2020/8.pdf>.

Білозьоров Євген Вікторович,
завідувач відділення організаційно-аналітичного забезпечення навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ІНСТИТУЦІЙНИЙ АСПЕКТ МЕХАНІЗМУ ОБОРОННОЇ ФУНКЦІЇ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ: ДІЯЛЬНІСНИЙ ВИМІР

Стратегічний вектор України на здобуття повноправного членства в Організації Північноатлантичного договору (НАТО), закріплений у Конституції України, отримав конкретне відображення у Стратегії національної безпеки України [1] та Стратегії воєнної безпеки [2]. З метою поглиблення особливого партнерства з НАТО та поступового входження до його складу, держава визначила пріоритетом досягнення у найкоротші терміни належного рівня взаємосумісності між Збройними Силами України, іншими складовими сектору безпеки й оборони та відповідними структурами країн-членів Альянсу. Особлива увага при цьому приділяється інтенсифікації реформ у межах імплементації річних національних програм під егідою Комісії Україна – НАТО.

Актуальність цих завдань значно посилилася в умовах ескалації військового, економічного, енергетичного та політичного протистояння, спричиненого агресивною політикою російської федерації. Новий етап збройного конфлікту між Україною та росією розпочався 24 лютого 2022 року повномасштабним вторгненням, яке стало логічним продовженням збройної агресії, що триває з 2014 року. В таких умовах Україна обстоює свій цивілізаційний вибір, інтеграцію в європейське співтовариство та домінування прав людини як засадничого принципу демократичного ладу.

Метою цієї наукової розвідки є здійснення методологічної характеристики інституційного елементу механізму реалізації оборонної функції сучасної держави в умовах її протидії зовнішнім і внутрішнім загрозам через призму діяльнісного аспекту.

На основі аналізу наукових джерел, які досліджують окремі аспекти оборонної діяльності держави, доцільно визначити, що термін «оборона» охоплює сукупність політичних, економічних, екологічних, військових, соціальних та правових заходів, спрямованих на забезпечення незалежності, територіальної цілісності, захисту національних інтересів і безпеки громадян України [3, с. 468]. На думку В. Б. Авер'янова, поняття «оборона України» включає систему суспільних відносин, що виникають у процесі забезпечення здатності держави до збройного захисту у разі виникнення загрози чи безпосередньої агресії. Ця діяльність охоплює як застосування Збройних Сил України, так і виконання міжнародних зобов'язань у сфері безпеки [4, с. 366].

Цікавою є також позиція В.В. Сокурєнка, відповідно до якої оборона держави є видом державної діяльності, спрямованої на збройний захист її цілісності, недоторканності кордонів та протидії зовнішнім і внутрішнім загрозам. Оборона виконує ключову роль у забезпеченні національного суверенітету та охоплює широкий спектр організаційних, економічних, соціальних, правових і науково-технічних заходів [5, с. 165].

Відповідно до Закону України «Про оборону України», оборона визначається як система заходів політичного, економічного, соціального, військового, наукового, правового та організаційного характеру, спрямованих на підготовку до збройного захисту держави, а також здійснення такого захисту в разі виникнення загроз [6].

Таким чином, реалізація оборонної функції держави передбачає наявність ефективного інституційного забезпечення, що охоплює спеціалізовані органи й установи, уповноважені діяти на професійній основі згідно з чинним законодавством. При цьому важливо підкреслити, що громадяни не усуваються від процесу захисту держави: навпаки, активне залучення населення до оборонної діяльності є одним із ключових напрямів державної політики. Так, відповідно до Закону України «Про основи національного спротиву» [7], національний спротив визначається як комплекс заходів, що організовуються з метою сприяння обороні України через активну участь громадян у забезпеченні військової безпеки, стримуванні та відсічі агресії.

У цьому контексті особливу увагу слід приділити інституційному елементу механізму оборонної функції, до якого належать суб'єкти, наділені правом і обов'язком здійснювати професійну оборонну діяльність у межах законодавчих повноважень. Для уніфікації правового регулювання таких суб'єктів у законодавстві України використовується термін «сектор безпеки і оборони», який, згідно із Законом України «Про національну безпеку України» [8], охоплює систему органів державної влади, Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних та розвідувальних органів, а також суб'єктів цивільного захисту, оборонно-промислового комплексу та громадських об'єднань, які залучені до забезпечення безпеки на добровільних засадах.

Згідно з чинним законодавством України структура сектору безпеки і оборони включає в себе компоненти, які розмежовуються відповідно до свого функціонального призначення та юридичної природи. Зокрема, сектор безпеки і оборони України складається із елементів: 1) сили безпеки та оборони; 2) оборонно-промисловий комплекс; 3) громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки. Необхідно звернути увагу й на те, що інституційно складові сектору безпеки та оборони України належать як до державного апарату, так і до інститутів громадянського суспільства [9, с. 79].

Важливе місце в структурі механізму здійснення оборонної функції держави як інституційного (організаційного) елементу належить Національній гвардії України, яка має правовий статус військового формування з правоохоронними функціями, що входить до системи Міністерства внутрішніх справ України. Відповідно до Закону України «Про національну гвардію України» [10], зазначене військове формування призначено для виконання завдань із захисту та охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства і держави від кримінальних та інших протиправних посягань, охорони громадської безпеки і порядку та забезпечення громадської безпеки, а також у взаємодії з правоохоронними органами – із забезпечення державної безпеки і захисту державного кордону, припинення терористичної діяльності, діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), терористичних організацій, організованих груп та злочинних організацій.

У межах здійснення оборонної функції певна роль належить Державній прикордонній службі України, яка відповідно до ст. 1 Закону України «Про Державну прикордонну службу України» [11] здійснює завдання щодо забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її прилеглий зоні та виключній (морській) економічній зоні. До того ж, вона може брати участь у боротьбі з організованою злочинністю та здійснювати протидію незаконній міграції на державному кордоні України та в межах контрольованих прикордонних районів.

З огляду на те, що Державна прикордонна служба України входить до єдиної структури сектору безпеки і оборони України, на неї покладається завдання із координації діяльності військових формувань та відповідних правоохоронних органів, пов'язаної із захистом державного кордону України та пропуску до тимчасово окупованої території і з неї, а також діяльності державних органів, що здійснюють різні види контролю при перетинанні державного кордону України та пропуску до тимчасово окупованої території і з неї або беруть участь у забезпеченні режиму державного кордону, прикордонного режиму і режиму в пунктах пропуску через державний кордон України та в контрольних пунктах в'їзду – виїзду [11].

Окрім зазначених інституцій, інші органи, які входять до сектору безпеки і оборони, також здійснюють систему важливих функцій, які відповідають сутності оборонної діяльності держави в сучасних умовах.

Таким чином, можна виокремити, що дослідження інституційного елемента механізму оборонної функції сучасної держави через призму діяльнісного підходу має не тільки теоретичне, а й безпосередньо практичне значення, оскільки спрямоване на формування суб'єктів оборонної діяльності, їх цілей та завдань, механізмів захисту національних інтересів України та є основою для планування і реалізації державної політики у сфері національної безпеки та оборони.

Список використаних джерел

1. Указ Президента України від 14 вересня 2020 р. №392/2020 «Про Стратегію національної безпеки України». URL : <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (дата звернення: 26.05.2025).
2. Указ Президента України від 25 березня 2021 р. № 121/2021 «Про Стратегію воєнної безпеки України». URL : <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661> (дата звернення: 26.05.2025).
3. Адміністративне право України : підруч. / В.М. Гаращук та ін. / За ред. Ю.П. Битяка. Київ : ЮрінкомІнтер, 2006. 544 с.
4. Адміністративне право України. Академ. курс : підруч. у 2 т. Т. 2 Особлива частина / ред. кол. В.Б. Авер'янов (голова) та ін. Київ. : Юрид. думка. 2005. 624 с.
5. Сокурєнко В. Оборона як ефективний засіб забезпечення безпеки суспільства та держави. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 2. С. 159-166.
6. Закон України «Про оборону України» від 05 грудня 1991 р. № 1932-ХІІ. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> (дата звернення: 26.05.2025).
7. Закон України «Про основи національного спротиву» від 16 липня 2021 р. № 1702-ІХ. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text> (дата звернення: 26.05.2025).
8. Закон України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 26.05.2025).
9. Александров В.М. Сектор безпеки і оборони України в механізмі реалізації оборонної функції держави. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 4. С. 78-82.
10. Закон України «Про національну гвардію України» від 13 березня 2014 р. № 876-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18#Text> (дата звернення: 26.05.2025).
11. Закон України «Про Державну прикордонну службу України» від 03 квітня 2003 р. № 661-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text> (дата звернення: 26.05.2025).